

HUMANITIES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.4.12>

PROZODYCZNE CECHY SPONTANICZNEJ MOWY

Yuliia Babchuk

*kandydatka nauk filologicznych, docentka,
docentka Katedry Języków Romańsko-Germańskich
Narodowej Akademii Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-1495-3112
julya_babchuk@ukr.net*

Serhii Babii

*kandydat nauk filozoficznych, docent,
docent Katedry Języków Obcych Wydziałów Przyrodniczych
Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Tarasa Szewczenki (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-8356-719X
babii_08@ukr.net*

Adnotacja. W artykule omówiono prozodyczne cechy spontanicznej mowy. Autorzy podkreślają ilustrację prozodii i jej miejsca wśród językowych środków ekspresji.

W artykule autorzy porównują identyczne pojęcia intonacji i prozodii, w szczególności funkcji intonacji, ale na różnych poziomach funkcjonalnych i akustycznych. Melodyka mowy i barwa są uważane za składniki prozodii, na poziomie akustycznym są reprezentowane przez takie korelaty jak częstotliwość tonu podstawowego, intensywność dźwięku nieprzygotowanej mowy i charakterystyka spektralna dźwięków. Autorzy artykułu określają odmiany melodyki i charakteryzują poziom melodyczny jako element melodyki mowy.

W artykule autorzy rozważają barwę barwną wypowiedzi ekspresyjnej, a mianowicie opis percepcyjnej analizy różnych typów barw i wskaźników akustycznych dźwięku. Wskaźniki akustyczne charakteryzują różnice wieku mówców i różne sytuacje komunikacyjne. Barwa barwna jest przedstawiana jako paralingwistyczny środek wyrażania emocji.

Analiza barwy jako składnika prozodii, przedstawiona na poziomie funkcjonalnym i akustycznym.

Słowa kluczowe: prozodia, intonacja, melodyka, barwa, ekspresyjna mowa, dźwięk, obraz spektralny.

PROSODIC FEATURES OF SPONTANEOUS SPEECH

Yuliia Babchuk

*PhD in English Philology, Associate Professor,
Associate Professor at Romanic and Germanic Languages Department
National Academy of the Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-1495-3112
julya_babchuk@ukr.net*

Sergii Babii

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at Foreign Language Department for Natural Science Faculties
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8356-719X
babii_08@ukr.net*

Abstract. Prosodic features of spontaneous speech are considered in the article. The authors emphasize the illustration of prosody and its place among linguistic means of expression.

In the article, the authors compare the identical concepts of intonation and prosody, in particular the functions of intonation, but at different functional and acoustic levels. Speech melody and timbre were considered as components of prosody, represented at the acoustic level by such correlates as fundamental frequencies, sound intensity of unprepared speech and spectral characteristics of sounds. The authors of the article indicate melodic variations and characterize the melodic level as an element of speech melody.

In the article, the authors consider timbral coloring of expressive speech, namely, a description of the perceptual analysis of various types of timbres and acoustic indicators of sound.

Acoustic indicators characterize age differences between speakers and different communication situations. Timbral coloring is presented as a paralinguistic means of expressing emotions.

The analysis of timbre as a component of prosody is presented at the functional and acoustic levels.

Key words: prosody, intonation, melody, timbre, expressive speech, sound, spectral picture.

ПРОСОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОНТАННОГО МОВЛЕННЯ

Юлія Бабчук

кандидатка філологічних наук, доцентка,

доцентка кафедри романо-германських мов

Національної академії Служби безпеки України (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-1495-3112

julya_babchuk@ukr.net

Сергій Бабій

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів

Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8356-719X

babii_08@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто просодичні особливості спонтанного мовлення. Автори акцентують увагу на ілюстрації просодії та її місця серед мовних засобів експресії.

У статті автори порівнюють тотожні поняття інтонації та просодії, зокрема функції інтонації, але на різних рівнях функціональному та акустичному. Розглянуто мовленнєву мелодіку та тембр як компоненти просодії, на акустичному рівні представлені такими корелятами як ЧОТ, інтенсивність звучання непідготовленого мовлення та спектральна характеристика звуків. Автори статті позначають варіації мелодики та характеризують мелодичний рівень як елемент мовленнєвої мелодики.

В статті авторами розглядається тембральне забарвлення експресивного мовлення, а саме опис перцептивного аналізу різних типів тембрів та акустичних показників звучання. Акустичні показники характеризують вікові розбіжності мовців та різні ситуації спілкування. Тембральне забарвлення представлено як паралінгвістичний засіб вираження емоцій.

Аналіз тембру як складової просодії, представлено на функціональному та акустичному рівнях.

Ключові слова: просодія, інтонація, мелодика, тембр, експресивне мовлення, звучання, спектральна картина.

Вступ. Дослідження експресивного мовлення у фонетичному аспекті становить одну з актуальних проблем сучасного мовознавства (Александрович, 2009 : 4-7). Незважаючи на чисельні фонетичні студії, поки ще не створено цілісної теорії, яка б охоплювала опис просодичних параметрів експресивного мовлення (як емпіричного, так і емоційного).

Просодія є основним елементом, який відіграє значну роль у виборі мовних одиниць та їх дистрибуції мовцем (Скрипняк, 2011: 190). У створенні експресії просодія посідає особливе місце серед мовних засобів. Реалізує цю мету просодична система за допомогою одиниць, які визначають як образотворчі інтонеми. Інтонеми служать для опису фізичних властивостей, явищ, предметів. Вони впливають на слухове сприйняття, допомагаючи наочно уявити це явище або предмет. У просодії – це складний комплекс таких елементів як інтенсивність, мелодика, тембр, діапазонна висота (Наваренко, 2009).

Основна частина. Використовуючи системний підхід до аналізу просодії, слід визнати, що інтонація – це більш широке поняття, ніж просодія. У лінгвістичній літературі термін «просодія» вживається досить широко. Просодію називають сукупністю супrasegmentних характеристик, тобто динамічних, висотних, часових змін, які характеризують той чи інший відрізок мовленнєвого континууму (склад, фонетичне слово, фразу) й виконують смислорозрізнавальну функцію. Компоненти просодії відображають ієрархію організації одиниць тексту, передають численні нюанси змін у ситуації спілкування та емоційному настрої мовця.

Інтонація утворює єдність надsegmentних характеристик, яка представляє функціональне поєднання більш високого рівня, ніж сума його компонентів. У функціональному плані інтонацію можна розглядати як засіб вираження думки мовця, що відображає складну сукупність психічних переживань, які спонукають і супроводжують реалізації його інтенцій на основі завдань комунікації (Калита, 2001). Під просодією, у такому випадку, можна розуміти сукупність надsegmentних параметрів: мелодики, тембру та ін., акустичними корелятами якої є різні комбінації ЧОТ та інтенсивності, що утворюють матеріальний бік явища. Таке розуміння інтонації й просодії в нашому дослідженні означає, що в зв'язному мовленні сукупність гендерно-маркованих просодичних одиниць утворює гендерно марковану інтонацію, властивості якої зводяться не до тривалості пауз, швидкості вимовлення вигуків, а домінування набору тембрових та мелодійних

характеристик. У певному сенсі, просодія – це парадигма надсегментних одиниць, а інтонація – це їхнє інтегроване функціонування в мові. За допомогою інтонації передається емоційний стан мовця (його піднесений чи пригнічений настрій) та специфіка його особистого, індивідуального оформлення мовлення (Калита, 2001:79). Оцінюючи функції інтонації в потоці мовлення, слід відзначити, що мовленнєва інтонація несе в собі не тільки основну інформацію про зміст мовлення, але й додатково повідомляє про стан мовця, його почуття та настрої і навіть про його соціальне положення та вік (Delahurty, 1994).

Матеріал та методи дослідження. Мелодика є основним компонентом просодії, який наділений здатністю семіологічного диференціювання. Мовленнєва мелодика, як відомо – це фізично мотивований, виразний рух основного тону. Мелодика найтісніше пов'язана із семантикою, прагматичною настановою мовця та видом мовленнєвої діяльності.

Варіації мелодики передають різні індивідуальні ознаки мовця, наприклад стать, вік, а також емоційний стан (Калита, 2001:103). Важливим елементом мелодики є мелодичний рівень. Під рівнем ми розуміємо певну тональну точку різних мовленнєвих відрізків слова. Розглядають такі види рівнів: високий (найвища тональна точка певної одиниці), низький (найнижча точка), середній (середнє арифметичне між найвищою та найнижчою тональними точками). За допомогою даних електроакустичного аналізу, на основі якого ґрунтуються експериментальні дослідження, встановлено мінімальні допустимі межі відхилення від певної висоти тону, що сприймаються як один рівень (унісон). У природних умовах поріг сприйняття зміни рівня виходить за межі півтону. Акустичні показники ЧОТ відрізняються у різних вікових категоріях та ситуаціях спілкування. Для зіставлення цих рівнів, вони розглядаються не як точки контуру, а як зона, що охоплює спектр частот та включає декілька градацій тону.

З'ясовуючи значення інтонації та окремих її компонентів у процесі найкоректнішого розуміння повідомлення потрібно враховувати також і тембр голосу. На жаль, тембральні характеристики, тобто фізичні складові спектру кожного відрізка звучання, які визначаються його структурою, залишаються поза фонетичними дослідженнями. За результатами новітніх фонетичних досліджень тембр або якість голосу був також включений в список компонентів просодії (Hirst& Cristo, 1998:6; Roach, 2001: 112).

Тембр – звукове забарвлення, що створюється обертонами, яке надає мовленню емоційно-експресивне наповнення. Тембр – це надсегментне експресивно-емоційне забарвлення голосу мовця, що надає йому специфічного звучання (Калита, 2001:131). Тембр слугує лише для вираження емоційного аспекту інтонації. Акустичним корелятом тембру є спектральна характеристика звуків. Звук – це коливання середовища, які сприймаються органами слуху. Звуки вивчаються у двох напрямках: вивчення об'єктивних коливань: частота, сила, інтенсивність, спектральний склад та тривалість, а також вивчення звукових відчуттів (суб'єктивних властивостей). Розбіжності у фонаційному та артикуляційному устроях спричиняють появу різних якісних характеристик голосу, які суб'єктивно сприймаються як тембр та акустично вимірюються шляхом розподілу енергії в спектрі.

Тембр дозволяє відрізнити один звук від іншого, розрізнити чоловіче або жіноче мовлення. Тембр залежить від спектру звуку, тобто від його складових. Тембр голосу кожної людини індивідуальний і унікальний. Інтонація мовлення створюється завдяки зміні частоти основного тону, а тембр – зміною частоти обертонів, які посилюються резонаторами. У нашому експериментальному дослідженні ми розглядаємо формантну структуру звучання звуків, а не експресивно-емоційне забарвлення голосу мовців. Форманта – це обертони, посилені резонаторами, які характеризують звук. За допомогою формант можна розрізнити кількісно один звук від іншого (Наваренко, 2009: 91).

Хоча тембр відображає складність звучання, забарвлення, іншими словами його якість, тембр не можливо повністю описати кількісно. Тембр, як правило, характеризують абстрактними термінами, наприклад, м'який, яскравий, оксамитовий і т. д. Яскравим прикладом тембру може виступати інтонація заклик, яку важко навіть уявити тембрально нейтральною без модальних та емоційних ознак.

Тембр слід розглядати як складний комплекс надсегментних засобів фонації, що функціонує на метасеміотичному рівні, тобто виражає експресивно-емоційні конотації. Перцептивні якості тембру залежать від характеру співвідношення висоти основного тону і додаткових обертонів, який формується внаслідок різниці у розподілі голосу серед резонаторів – ротової порожнини, носової порожнини, гортані та глотки. Інтонація мовлення створюється завдяки зміні частоти основного тону, а тембр – зміною частоти обертонів, які посилюються резонаторами.

Хоча тембр вважається одним із основних компонентів просодії, що містить важливу інформацію не лише про індивідуальні характеристики мовця, але й його стать та вік (Fry, 1968, 1996), вивченню цього просодичного компоненту присвячена невелика кількість робіт. Віднесення тембру, тобто якості звуку, яка визначається співвідношенням його спектральних складових, до числа компонентів інтонації нерідко викликає заперечення. Будучи одним з основних ознак звуку, тембр, або спектр, обслуговує переважно сегмент мовлення.

Різне тембральне забарвлення використовується в спонтанному мовленні як паралінгвістичний засіб для вираження різних емоцій. Шепітне мовлення надає висловленню таємничості, конспірації. Хрипкий тембр належить до виразних характеристик емоційного мовлення. Завдяки хрипкості чоловічі голоси звучать більш мужньо. Придиховість є часто маркером позитивних емоцій, здивованого захоплення. Придиховий голос часто використовується у паралінгвістичній функції для відтворення інтимної атмосфери (Laver, 1989: 135; Linville, 2001). Його часто називають «сексуальним» голосом, що може передавати глибокі емоції (Crystal, 1997: 171). Серед причин використання придиховості називають бажання жінок зачарувати

чоловіка-співрозмовника, отримати схвальну оцінку з його боку. На етнологічному рівні придиховий голос може розглядатися як частина стратегії залицання, що відіграє не менш важливу роль ніж зовнішній вигляд (Henton, 1985:225; 1987).

Розрізняють стереотипи вікових змін тембру, яким приписують такі голоси, як «глухий», «слабкий», «тонкий», «сухий», «надтріснутий» та ін., хоча акустично виміряти ці характеристики надзвичайно складно. Одним із надійних критеріїв визначення нижніх та верхніх вікових меж є фізіологія голосових зв'язок, а також їх вікові зміни (Raz, 2005). Не слід забувати той факт, що ідентифікація представників старшого віку по голосу не може ґрунтуватися лише на існуючих суб'єктивних визначеннях тембральних параметрів цієї вікової категорії. Зокрема, з віком знижується життєва здатність легень, зменшується еластичність м'язів. Тому голос літніх людей сприймається як тихий, слабкий, нечіткий, повільний.

Відмінності за тембром не беруть участь у передачі основних комунікативних функцій інтонації і виявляються лише під час вираження окремих конкретних емоцій (презирства, гніву, насмішки і т.д.) і, особливо, у загальному емоційному забарвленні мови. Серед суперсегментних тембрів, що описуються через вказівку та активізують частини мовного апарату (тимчасові доміанти тембру) слід виділити наступні: гіперлабіалізований, характерний для вираження ніжності, делябіалізований (злість, гнів); переднеоральний (іронія, жарт); ларінгальний (біль, страждання) та інші.

Результати та їх обговорення. Таким чином, вивчення емоційного мовлення дає багатий матеріал для опису та класифікації тембрів і передачі відтінків значень, а тісний зв'язок тембральних особливостей з просодичними засобами, як мелодика (регістр, діапазон, напрям, швидкість зміни частоти основного тону), інтенсивність, підтверджують правомірність віднесення тембру до числа компонентів просодії. Твердження про неважливість тембральних характеристик для емоційно нейтрального мовлення ґрунтується не на експериментальних даних, а на загальному сприйнятті тембральної однорідності досить специфічного матеріалу – переважно читання ізольованих фраз. Звернення до спонтанного мовлення показує розмаїття тембрального забарвлення і певне умовне розмежування емоційного та неемоційного наповнення в мовленні. Таким чином, наявні дані дозволяють включити просодичний тембр до числа компонентів просодії, і можна сподіватися, що подальші дослідження дозволять уточнити артикуляційні й акустичні кореляції тембральних ознак, таких важливих для різноманітного в емоційному відношенні звучного мовлення.

Актуальними стають питання про місце просодичних категорій у системі мови, їх взаємовідношення з іншими мовними засобами, про роль просодії як трансляторного регулятора інформаційного потоку з пригнітаною йому логіко-сисловою динамікою (Штакіна, 2011:224), як засобу оптимізації мовленнєвого задуму (Crystal, 2000), про місце просодії у створенні та сприйнятті мовленнєвої комунікації.

Список використаних джерел:

1. Александрович М.В. Новітні тенденції дослідження експресивного мовлення в зарубіжній лінгвістиці. *Мовні і концептуальні картини світу*. Зб. Наукових праць. Випуск 26. 2009. С. 4–7.
2. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання. *Монографія*. 2001. 356 с.
3. Наваренко І.А. Взаємодія просодичних засобів у забезпеченні цілісності тексту іспанської казки та їх вплив на її сприйняття. *Лінгвістика XXI ст. Нові дослідження і перспективи*. 2009. С. 178–189.
4. Скрипняк Т.Л. Паралінгвістичне значення просодії німецькомовної проповіді. *Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации*. Том 24 (63). №2. Часть 1. 2011. С. 190–193.
5. Штакіна Л. Тональні конфігурації логіко-сислової динаміки дискурсу. *Наукові записки. Вип. 96 (2). Філологічні науки (мовознавство)* у 2 ч. 2011. С. 223–228.
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 1997. 499 p.
7. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. 2000. 480 p.
8. Delahurty G.P. *Language, Grammar, Communication*. 1994. 192 p.
9. Fry D. Prosodic Phenomena. *Manual of Phonetics*. 1968. P. 365–410.
10. Fry D. *The Physics of Speech*. 1996. 160 p.
11. Henton C.G., R.A.W. Bladon Breathiness in normal female speech: Inefficiency versus desirability. *Language & Communication*. 1985. 5 (3), P. 221–227.
12. Henton C.G., R.A.W. Bladon Creak as a Sociophonetic Marker. *Language, Speech and Mind. Studies in Honor of Victoria Fromkin*. 1987. P. 3–29.
13. Hirst D. & Di Cristo A. Intonation Systems. *A Survey of Twenty Languages*. 1998. P. 6.
14. Laver J. *The Phonetic Description of Voice Quality*. 1980. 186 p.
15. Linville S. E. *Vocal Ageing*. 2001. P. 19–35.
16. Raz N., Lindenberger U., Rodrigue K. M., Head Denise, Williamson Adrienne, Dahle Cheryl, Gerstorf Denis & acker James D. Regional Brain Changes in Ageing Healthy Adult: General Trends, Individual Differences and Modifiers. *Cerebral Cortex*, № 15. 2005. P. 1676–1689.
17. Roach P. *Phonetics*. 2001. P. 112.

References:

1. Alexandrovych M.V. (2009) Novitni tendenciji doslidzhenya ekspresivnogo movlenya v zarubizhni lingvistuci [The latest trends in the study of expressive speech in foreign linguistics]. *Movni i konceptualni kartuny sviyty*. Zb. naukovuh prac, issue 26, pp. 4–7. [in Ukrainian].

2. Kalyta A.A. (2001). Fonetichni zasobu aktualizacuji smusly anglijskogo emocijnogo vuslovluvanya [Phonetic means of updating the meaning of English emotional expression]. *Monografija*, 356 p. [in Ukrainian].
3. Navarenko I.A. (2009). Vzaemodiya prosodichnih zasobiv u zabezbechenni cilisnosti tekstu ispanskoji kazku ta jih vpluv na jiji sprujnyatya [The interaction of prosodic means in ensuring the integrity of the text of a Spanish fairy tale and their influence on its perception]. *Lingvistika XXI st. Novi doslidzhenya i pespektuvuu*. pp. 178–189. [in Ukrainian].
4. Skrypnyak T.L. (2011). Paralingvistichne znachennya prosodiji nimezkomovnoji propovidi [The paralinguistic meaning of the prosody of the German-language sermon]. *Uchonyje zapysky TNU im. V.I. Vernadskogo. Filologiya. Sozualnuye Komunikacuje*. Tom 24 (63), issue №2. Chast 1, pp. 190–193. [in Ukrainian].
5. Shtakina L. (2011). Tonalni konfiguraciji logiko-smuslovoji dynamiku dyskursy [Tonal configurations of logical and semantic dynamics of discourse]. *Naukovi zapysky. Vyp. 96 (2). Filologichni nauku (movoznavstvo) u 2 ch.* pp. 223–228. [in Ukrainian].
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 1997. 499 p.
7. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. 2000. 480 p.
8. Delahurty G.P. *Language, Grammar, Communication*. 1994. 192 p.
9. Fry D. Prosodic Phenomena. *Manual of Phonetics*. 1968. P. 365–410.
10. Fry D. *The Physics of Speech*. 1996. 160 p.
11. Henton C.G., R.A.W. Bladon Breathiness in normal female speech: Inefficiency versus desirability. *Language & Communication*. 1985. 5 (3), P. 221–227.
12. Henton C.G., R.A.W. Bladon Creak as a Sociophonetic Marker. *Language, Speech and Mind. Studies in Honor of Victoria Fromkin*. 1987. P. 3–29.
13. Hirst D. & Di Cristo A. Intonation Systems. *A Survey of Twenty Languages*. 1998. P. 6.
14. Laver J. *The Phonetic Description of Voice Quality*. 1980. 186 p.
15. Linville S. E. *Vocal Ageing*. 2001. P. 19–35.
16. Raz N., Lindenberger U., Rodrigue K. M., Head Denise, Williamson Adrienne, Dahle Cheryl, Gerstorff Denis & acker James D. Regional Brain Changes in Ageing Healthy Adult: General Trends, Individual Differences and Modifiers. *Cerebral Cortex*, № 15. 2005. P. 1676–1689.
17. Roach P. *Phonetics*. 2001. P. 112.